

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitshak Itshak ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

᠔

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

לוט מאביהו: ל ותלך הבכירה
 בן ותקרא שמו מואב הוא אבי
 מואב עד היום: ל והצעירה
 גם הוא ילדה בן ותקרא שמו
 בן עמי הוא אבי בני עמון עד
 היום: ס כ א ויסע משם
 אברהם ארצה הנגב וישב בין
 קדש ובין שור ויגר בגרר:
 ויאמר אברהם אל שרה
 אשהו אחתי היא וישלח
 אביטלך

איהרעם פאטער שוואנגער:
 (ל) דיא עלטעסטע געבאָהר
 איינען זאָהן, אונד געננטע
 איהן מואב: דיוער איוט דער
 שטאַמפּאָטער דעו פּאָלקעו
 מואב, ביז אויף דיוען טאָג:
 (ל) דיא יינגסטע געבאָהר
 איוך איינען זאָהן, אונד
 געננטע איהן בן עמי, (זאָהן
 מיינען פּאָלקעו): דיוער איוט
 דער שטאַמפּאָטער דער
 קינדער עסון, ביז איוף
 דיוען טאָג:

כ (א) אברהם ריוטע פאָן
 דאָ וועג, אין דאָן לאַנד
 געגען מיסטאָג, בעועצטע
 זיך צווישען קדש אונד שור,
 אונד וואָהנטע אַלז פּרעסד-
 לינג צו גרר: (ג) אברהם

זאָנטע פּאָן ווינער פּרויא שרה, זיא איוט מיינע שוועטער: דאָ שיקטע אביטלך

תרגום אונקלוס

רש"י

לוט מאביהו: (ל) וילדת רבתא
 בר וקרת שטיה מואב הוא אבוהון
 דמואבאי עד יוקאדיין: (ל) וועיקתא
 אף היא ילדת בר וקרת שטיה בר
 עמי הוא אבוהון דבני עמון עד
 יוקאדיין:

מביאה ראשונה: (לז) מואב: זו שלא היתה
 בטעה פירשה שמביאה הוא: אבל בעירה
 קראתו בלשון נקיה וקבלה שזכר בימי
 משה שזא' בכני עמון אל תתגר כס כלל
 (דברים ב') ובמואב לא הזכיר אלא שלא
 ילחם כס אבל לגערן התיר לו:

כ (א) ויסע משם אברהם: כשראה שחרבו
 הכרכי' ופסקו העוברי' והשני' נסע
 לו משם ד"א להתרחק מלבוט שינא עליו שם רע
 שזא על בנותיו: (ב) ויאמר אברהם: כאן
 לא

כ (א) ונטל סתמן אברהם לארע
 דרוטא וייתיב בין דרקס ובין

תגרא ואתותב בגרר: (ג) ואמר אברהם על שרה אשתיה אחתי היא וישלח

אביטלך

באור

קרוי אמש, ומעם א' נמשא על טונת חושך, אמש שואה ומשאה (איוב ל' ג'): (לז) מואב, כמו
 מואב, וכן בן עמי שאבי הילד ממשפחתה הוא, וכתב ר"ע ספורטו שרבו להורות בזה שלא
 כתעברו מולדס בלתי הנן: עד היום, בימי משה, וכן כל עד היום, עד ימי הסופר
 שכתב את הדבר (הרש"א):

כ (ב) אל שרה, על שרה, וכיוצא בו א הלקח ארון האלהים וא שמיה ואישה (שעש
 א' ד' כ"א), שניהם בלשון על או בעבור: אחתי היא, לא היה זה כמו בעברים כי שם
 בנואס מנרימה ויראו העברים את האשה כי יפה היא ויהללו אותה אל השמים ואל החלק
 כי

אבימלך קעניג צו גר ,
 אונד נאם שרה צו זיך :
 (ג) גאטט קאם צו אבימלך ,
 אים נאכטליכען סרויסע ,
 אונד שפראך צו איהם , דוא
 בוסט שטערבען , וועגען דער
 פרויא , וועלכע דוא גענאמט
 מען האט , דען וויא האט
 איינען מאן : (ד) אבימלך
 אבער וואר איהר נאך ניכט
 גארע געקאסטען : ער
 שפראך אלוף , ווירט דוא
 גאטל אויך איין אונשולדיג
 פאלק טארטען

אבימלך מלך גר ויקח את
 שרה : ג ויבא אלהים אל
 אבימלך בחלום הלילה ויאמר
 לו הנך מת על האשה אשר
 לקחת והיא בעלת בעל :
 ד ואבימלך לא קרב אליה
 ויאמר אדני הגוי גם צדיק

תהרג

רשי

תרגום אונקלוס

לא נטל רשות אלא על כרחיה שלא בטובתה
 לפי שכבר נוקמה לבית פרעה על ידי כן : אל
 שרה אשתו על שרה אשתו כיוצא בזה הלשון
 ארון וגו' ואל מות סוניה (שמואל א' ד') סוניה
 צל' על : (ד) לא קרב אליה המלאך מנעו כעו
 שנאמר לא נתתיך לנגוע איה : הגוי גם נדיק
 תהרג : אף אם הוא נדיק תהרגו שמה כך
 דרכך לאחד האומות מנס כך עשית לדור
 המכול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם
 על

אבימלך טקרא דגיר ויקבר ית שרה :
 (ג) ואתא טיטרטון קרם יי לות
 אבימלך בחלום דליליא ויאמר ליה
 הא את טאית על עייסק אתתא די
 דברתא והיא אתת נבר : (ד) ואבימלך
 לא קריב לותה ויאמר יי העם אף
 נכא תקטול

באור

כי אכשו ומה הם אבל המלך הזה תם וישר גם אכשו עיניו רק אנרחה משד לותם ויהי
 אומר לכל אחותי היא : (הרמב"ם) : וישלח אבימלך וגו' , הנה זה פלא שהיתה שרה
 אחרי בלותה יפה עד מאלד יקחיה העלבים כי בהלקחה אל פרעה חס היתה נת
 שים וקמם אפשר שהי עליה תארה אבל אחרי בלותה וחדל מחנה הארץ פלא הוא
 וזולי חזרה לבערותיה כאשר בשרה המלאך כדבריו רבותיו : (הרמב"ם) : (ג) ויבא
 אלהים אל אבימלך , כענין שנאמר בלגן ובבלעם ולא נוכר בהם אז וירא אליו ולא
 מראות אהים ולא דבור כמו שנוכר בלנות ובשאר הנביאים כאשרו במראה אליו לתודע
 בחלום הדבר בו (במדבר י"ב ו') , כי אמנם לא נראה החל ית' כלל אז אבל בא איהם
 קול אומר בלבד : (ר"ע ספורטו) , ולכן תראם אנקלוס ויב"ע ואתא מימר ין קדם ה' :
 (ד) ואבימלך לא קרב אליה , לפי שהשג"ס להעיד מה שהקט"ה אומר על כן לא
 נתתיך לנגוע אליה עכ"ל , ר"ל שהיא הקדמה על מה שנוכר להלן כמו וחס הוא אבי כנען
 (בראשית ט' י"ח) , אבל אין טורח לזה : כי מאמר ואבימלך וגו' שב על מאמר שאחרו
 ויאמר הגוי וגו' , והם ב' מאמרים המתחברים בסנה , והוי"ו של ויאמר מתחברם ,
 וישעורם , ואבימלך לפי שלא קרב אליה , לכן אמר הגוי וגו' : הגוי גם צדיק תהרג ,
 שיעורו , הנס גוי נדיק תהרג , ומלת גוי פי' רבי יונה שטפל גם על איש אחד , וכן הכי
 הראש"ע בפ' משפטים נאם הגאון , (וכן תרגם יב"ע) , אבל הוא לא הסכים עשו ,
 תם

הַתְּהַרְגִי : הַהֲלֵא הוּא אָמַר לִי
 אֲחֵתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אָמְרָה
 אֲחִי הוּא בְּתַם לְבָבִי וּבְנִקְיוֹן כְּפִי
 עֲשִׂיתִי זֹאת : וַיֹּאמֶר אֲרִי
 הָאֱלֹהִים בְּחֵלֶם גַּם אֲנִי יָדַעְתִּי
 כִּי בְּתַם לְבָבְךָ עֲשִׂיתִי זֹאת
 וְאַחַשְׁדָּן גַּם אֲנִי אוֹתְךָ מִחַטֹּט
 חסר א לי

טעדטען ? : (ה) האָט ער
 מיר נישט געזאָגט , וואַ איזט
 מיינע שוועסטער ? אונד וואַ
 זעלבוס , אויך וואַ האָט
 געשפּראַכען , ער איזט מיין
 ברודער : מיט אויפֿריכטיגֿ-
 קייט מיינעו הערצענו , אונד
 מיט רייניגקייט מיינער
 הענדע , האָבע איך דיועו
 געטראָגן : (ו) דא שפּראַך
 גאָטט צו איהם אים טרויסע
 אויך איך ווייס עו , דאָס דוא
 דיועו אין אויפֿריכטיגקייט

ריינעו רזערצענו געטראָגן האָט , דאָהער האָבע איך דיך אויך אַכגעהאַלטען ,
 מיר צו זינדיגען :

תרגום אונקלוס

רש"י

תקטול : (ס) הלא הוא אמר לי אחתי
 היא והיא אף היא אקרת אחי הוא
 בקשיטות לבי ובקבאות ירי עברית
 דא : (י) ואמר ליה יי בחלקא אף
 קרטי גלי ארי בקשיטות לקה עברית
 דא וטנעית אף אגא נתד טלטתטי
 קרטי

על לא דבר כשם שאתה אומ' להרגני : (ה) גם
 היא לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה את
 כלם שלי ואמר לי אחיה הוא : בתם לבני .
 שלא דמיתי לחטוא : ובנקיון כפי נקי אני שן
 החט' שלא ננעתי זה : (ו) ידעתי כי בתם
 לבבך וגו' חמת שלא דמית מתחלה לחטוא
 אבל נקיין כפיס אין כאן שלא מנך היה שלא
 ננעת זה אף ששכתי אני אותך מחטוא : לא
 כתיב

באור

גם הרד"ק בשרשים שרש גוי הסכים עם הראב"ע וכתב והישר צעני כי צעבור עשו
 אמר כי היה קנף ה' עליו ועל עשו וכן אמר כי הבאת עליו ועל מולכתי טטאה גדולה ועוד
 ירפח להים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו , הנה ברור כי לא לקה אבימלך לבדו
 עכ"ל , וכן ת"ח , וכן מתורגם בל"ח , ואף שלא אמר לו רק הכך מת , אולי הודיע לו
 שגם על עשו תצבור כוס רק שקינר הכתוב כאן , ופירש לו אח"כ בחלוש דע כי שנת
 תמות אתה וכל אשר לך , ובלי ספק הוכיח בלילה כי אחר שנעור קור בו מיד ולמה
 יבא אח"כ , והנה כתוב אח"כ כי עמר עמר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך וגו' , ולא נזכר
 לפני זה שהכור , ומה מכון מאד פי' ר"ע שטרטו שכתב ח"ל הכך מת , הכך חולה ופלה
 בשולי שהתחיל כך כי עמר עמר ה' עכ"ל : (ה) בחם לבבי , שלא דמיתי לחטוא :
 ובנקיון כפי , נקי אני שן החטא שלא ננעתי זה , כן פי' רש"י , אבל לפי משמעות הכתוב
 שאמר אררי עשיתי זאת תשמע שננקין כפיס חזר על עשייתי זאת שלקחה לביתו , וכ'
 המליכות , בתם לבבי , ובנקין כפי , כוונה אחת להם , שמה שלקחה לביתו הוא צעבור
 שלא ידע שהיא אשת איש , והלב כנוי למחשבה והכף אל המעשה , ושעורו שלא חטא לא
 במחשבה ולא במעשה בלקיחתו זאת : (ו) כי בתם לבבך , לפי מה שכתבתי שם
 בענין שחזרים על לקיחתו אותה , לא יהי' פה רק קינור לשון כי לא רצה להאריך
 ולקטור את דבריו : ואחשך , ואנע , והי' הוזהר ההיכפת העתיד לעבר , תשיש

אונד דארום האבע איך דיר
 ניכט צוגעל'אסען, וויא צו
 בעריהרען: (ו) נון סעדר
 אבער ניב דען מאנגען פ'רויא
 צוריק, דען ער איזט איין
 ווארוואגער, זא ווירד ער
 פ'יר ריך בעטען, אונד דוא
 דאן לעבען בעהאלטען:
 גיכט דוא אבער ניכט ווירער,
 זא וויסע, דאס דוא שטערבען מוזט, דוא אונד אללען וואן דיר

לי ער-בן לא-נתתיה לנגע
 אליה: ועתה השב אשת
 האיש כי-נביא הוא ויתפלל
 בעדך ותיחיה ואם-אינך כושב
 דע כי-מות תמות אתה וכל
 אשר

תרגום אונקלוס

רש"י

נתתיה לא נתתי לך כח וכן לא נתנו אליהם
 (בראשית ל"א) וכן לא נתנו חכיה לבא
 (סופטים ט"ו): (ו) השב אשת האיש. ואל
 תהא סבור שתגנה בעיניו אויבאך ולא
 יתפלל עליך אל' אבינאך ומי מפרסמו שלא
 נגשתי בה אל' כי נביא הוא וידע שלא נגעת
 בה

קדמי עליה לא-שקתה לטקנה
 לותה: (ו) ובען אתיב אתת-גברא
 ארי-קבא הוא ויצלי עלך ותחי ואם
 ליתך מתיב דע ארי-פיטת תמות
 את

באור

כאחד לחבר גם ב' המאמרים אשר הא' הוא סנה אל הב', והכוונה בעבור שידעתי
 כי נתם וגו' לכן תכתוב מן החטא, וכל'א (ווייל וגו' דארוס וגו'): לא נתתיה, לא
 הנחתיה, ואיטו וו מל' נתיבה מוש, כי ענינו לא נתתי לך כח לעשות חסדך, וכן לא
 נתנו אליהם להרע עמדי (בראשית ל"א ו'), ולא נתנו חכיה לבוא (סופטים ט"ו):
 ועתה השב אשת איש כי נביא הוא, וידע שלא נגעת בה ויקחנה מחד, ואלת
 נביא לדעת הרשעים פה ורש"י כפ' ואלת (שמות ו' א'), היא מלאך ניב שפטים והיא
 המושמיע לעם דברי תוכחה וכל'א (פרעדגרא), ואין כן דעת הראש' ונישוקו עמו כי
 ניב מנחי העי' ונביא מנחי למ"ד אל"ף, ולדעתו נביא הוא האיש אשר האל יגלה
 אליו סודו, והנראה אליו כי ארש ניב יורה על דבור לבד ולא דבר האלהים, אבל
 ארש נבא יורה על הדט' אשר ידבר הנביא בשם ה' כלבד, וכן כתוב נביא אקום להם וגו' ונתתי
 דברי נפיו ודבר אליהם וגו' (דברים י"ח י'), וכל'א (פראפעט), ואפי' נביא שקר נקרא
 כן לפי דברו שאב בדבר ה', וכ"ה דעת הרד"ק בראשית ארש נבא, ולא כמבא הפעל
 ממש רק בבנין נפעל והתפעל, ורובו נפעל, וכתב גם הרד"ק שהי' זה בעבור שענינו קבל
 הנבואה מהאל ולדבר בה אל השמים אליו יחיד או רבים, (ומ"ש גם ר"א בתור בנישוקו כי רובו
 נבואת שקר בא בלאן התפעל על דרך יש מתעאר וגו' דוק עכ"ל, עשיתי ככל אשר נאמר
 וקדקתי אמרו, ומנחתי כי רובם מהנפעל), ואשרי שהמדבר בלשם ה' יודע את
 סודו, לכן אמר כי נביא הוא: ויתפלל בעדך, שב על השב אשת האיש, אם תשיבנה
 לו או יתפלל בעדך, ושעם הז"ק שעל מלת הוא שהוא מופטיק יותר מן הטעמים
 אשכנזי, מורה שאינו שב למטה כפי' הרשעים, והוא כמו מאמר שוסנר, ועתה האב
 אשת האיש (כי נביא הוא) ויתפלל בעדך, שהרי הי' נרדך רחמים ככתוב לפנינו כי
 עבר עבר וגו': וחיה, כיו ותחיה, וכן ת"א ויב'ע, וכן מתורגם כל'א, ור"ע ספרט
 פי' ותרפא כמו עד חיותם (יחושע ה' ח'), וכן פי' החכלל יופי מדעתו עם שהרד"ק
 בראשית ארש חיה לא הביא זה בין אותם שהם מענין הכרואות (ואולי העתיק ק'
 תפי' הרד"ק לש' בראשית אבא לידו, אבל אין נורך להוכיחו מפשוטו, כי כנגד מה שאמר

אֲשֶׁר-לָךְ : ח וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל-עַבְדָּיו וַיֹּדְבֵר
אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד :
ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-עָשִׂיתָ לָּנוּ וְכֹמֵד-
הָטַאתָ לָךְ כִּי-הִבַּאתָ עָלַי וְעַל-
מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדוֹלָה מְעַשִׂים
אֲשֶׁר לֹא-יַעֲשׂוּ עֲשִׂירַת עֲבָדָי :
י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם

טז

אבימלך שפראך פערנער צו אברהם,

דיר אנגעהערט: (ח) אבימלך
שטונד דען סארגענו פרויך
אויף, ריף אללע זיינע בע-
דיהנטען, בראכטע אללע
דיזע דינגע פאר איהר
געהאר, אונד ריא לייטע
געהיטען אין גראסע פורכט:
(ט) אבימלך ליעס דירויף
אברהם רופען, אונד שפראך
צו איהם, וואו האוט דו
אונד געטהאן? וואו האבע
איך געגען דיר פערשולדעט,
דאס דוא אויף מיך אונד אויף
סיין רייך זיינע זא גראסע
פערשולדונג נבראכט האוס?
טהאטען, דיא ניכט געשעהן
זאללטען, האוט דוא געגען
מיד אויז געאיכט: (י) אונד

וואו

תרגום אונקלוס

רש"י

את וקלדי לך: (ח) ואקדים אבימלך
בצפרא וקרא לכל עבדתי וטליל
יתפתגמיה האליון קדמיהון ודחילו
גבריא לתרא: (ט) וקרא אבימלך לאברהם ואמר ליה מה עבדת לנא ומה
חבית לך אבי איתיתא עלי ועל ממלכותי חזקא רבא עבדיו דלא בשריו
לאתעבדא עבדת עמי: (י) ואמר אבימלך לאברהם

באור

לו שנת תמות אמר וסיה, ור"ל שחאר חי ולא תמות: (ט) מה עשית לנו ומה
חטאתי, היינו כסגול בעבור איתיות הגרון שחריהם, והנה לפי דעת בעל הטעמים
זכור שאמר כי הבאת וגו' על מה עשית לנו, כי הניח ז"ק שהו מפסיק יותר מהטעמים
שלפניו במלת לך, והיה כמו שאמר שופר, מה עשית לנו (ומה חטאתי לך) כי הבאת
עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה, ויכוון ג"כ במה שכלל לומר עלי ועל ממלכתי בעבור
קלת לנו שהיא לרבים: חטאה גדלה, חטא גדול לשכב את אשת איש, וכן מתורגם
בל"א: מעשים אשר לא יעשו, מעשים שאינם ראויים להעשות, וכן פ"א דלא
בשריו לאתעבדא, וכן תרגם יב"ע, וכן מתורגם בל"א, ורש"י פי' מכה שלא הודגלה
לנא על אום צדיה בנא לנו על ידך, ולפי פשוטו הוא שכ על אמרו אחתי היא,
וכן פי' ר"ע ספורט ח"ל מעשים אשר לא יעשו לגרום חזק לאיש לא ידעתו קודם
לכן ואין לך איבה עמו וכל זה בלתי תועלתך ואין דרך לעשות כן עכ"ל:

(י) טח

יח ב 2 18

מה ראית כי עשית את הדבר הזה: יי ויאמר אברהם כי אמרת רק איך ראת אלהים במקום הזה והרגוני על הדבר אשרי: יי וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אך לא בת אמי ותהי

וואו האום דוא דעו געועהן , דאס דוה דיועו געטראגן האוט ? : (יא) אברהם שפראך , איך האכע גע- דאכט , אן דיועם ארט ווייז קיינע גאטטעווערסט , מאן קאנטע מיך אל'אן אום- בריוגען , אום מיינע פרוי'ז וויללען : (יב) וף דען זיוט זי'ה אויך זיין דער טהאט מיינע שוועטער , געהמליך מיינען פאטערן טאכטער ,

אבער ניכט מיינער מוטטער טאכטער , אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

טהחיות ארי עבדת ית' פתגמא דרין: (יא) ויאמר אברהם ארי אמרית קחוד לית' דחלקמא דיי' גאטרא דרין ויקמלונני על עיסק אתתי: (יב) וברם בקוישטא אחתי בת-אבא היא ברם לא פת אמי וקנת

קטנים ורשו ואונים וחוטם : (יא) רק אין יראת אקים : אכסנאי שאל לעיר של עסקי אכילה ושתיו' שאלין אותו לועל עסקי אשתו שאלין קושו' אשתך היא או אשתך היא : (יב) אחותי בת אבי' ובת אב עתרת לבן כח שחין אבות לבני ע"א' וכדי לחמת דבריה השיב כן' ואם תאמי' והלא בת אמי היתה' בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרם

באור

(י) מזה ראית כי עשית את הדבר הזה, מהראית כי קח' או רשע שפדת ועשית כן כי אבי לא בסיתי לקחת כהים וינעליהן, כן פי' הרעב' : (יא) כי אמרת רק אין יראת אלהים וגו', ענה אברהם אבי' לא ידעתי חמס' אך חסדתי חז' חן יראת אלהים במוקוס הוא כי חוב מקושות העולם אין בהם יראת אלהים ולכן שעת באתי מארצי ולבתי נעשים כלי' תועה וכל ידעתי אל אזה' עקים נשא החסדתי עמה לאמר כן בכל מוקוס כי הדבר אשת וחשבתי לי כי הנלת נש' ולא החסדתי דבר נסו'י בלרשס' כי לא דאיתנכס' עין אשר חש' : (הרעב'נ') : והרגוני, ואולי ירגוני, וכן מתורגם כל'א : (יב) וגם אמנה אחתי בת אבי היא , וגם זאת אמתנל לפיכך שלא דברתי עקר כנחם אמות שהיא אחותי בת אבי כי בני בנים הרי הם כבנים והיא היתה בת הרן כן תרם, וכן קרא אברהם ללע' את ואמר כי אש'ים אחים אכתו (בראשית י"ג ח') : אך לא בת אמי, רש"י פי' סקן עי' אשת אשת היתה, ובתו עד בעבור שנת אב עתרת לבן כח שחין אבות לע"ס, הכל יקשה על זה, כי אם היתה כונתו לחמת דברו שקראה אמותו על גבן, מדוע הסתיר עמו שהיתה בת אמי, והי' לו לומר שהיא בת אחי ולכן קראה אחותי, והיא עתרת לו אח' אם היא בת אחי ע"א, כי בת אחי עתרת חף אחר כתיבת התורה, ואם חש' שלא יקבל עמו' התנבולתו שקרא לבת אחי אחותי, ולכן העלים עמו' ואמר וגם אכתו אחי וגו', שכתב שהיא אחותי עמו, הנה א"כ לא אשת דבריו, והי' מאמרו זה שיתר ובלל טורף כלל, ולכן עקר חתימתו בזה פי' הרש'ים שפי' אך לא בת אמי, לא אחותו עמו' שכלה עבטן אמי ובת' עתרת לי ותבי לי לאשה שכל', וכזה הודיע לי האמת אדיתה בת אחי וקראה אחותה לפי שדרך הי' כן, ויקרר ההתנבולת בזה לכאורה אין לה אחר כמ"א הרעב'נ', ח"ל לא ידעתי עמו' להתנבול' הוי' כי גם אם אשת קדג' אדיתה אקשו' ואש'ו וברטנ'ם כלשה אחר להם אחותי היא להקשות

לִי לְאִשָּׁה: יִי וְיִהְיֶה כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ
אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר
לֵה קדש

אונד ווארד מיינע פֿרווא :
(יג) אלו סיד נון גאטט אוין
מיינעו פֿאטערן דרויע היין.
וועג וואנדערן לים, שפראך
איד

תרגום אונקלוס

רש"י

לִי לְאִשָּׁה: (יג) וְיִהְיֶה כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ
בְּתַר עֲזָבְרֵי יְדִיחוֹן יְתִי קְרִיבֵי
לְדַחֲלֵתֵי טַבִּיט אָבָא וְאָמַר לֵה
מבית אבי להיות מאוטט וכד מוקוס למוקוס ודעתי אשעבור במוקוס רשעים ואומר לה זה
קסדך: כאשר התעו לטון רבים ואל תתמה כי הרבה מוקושות לשון אלהות ולשון
מרות קרוי בלשון רבים. אשר הלכו אלהים (ש"ב"ו"כ"ג) אלהים מיים (דברים ה') אלהים
קדושים (יהושע כ"ד) וכל לשון אלהים ל' רבים, וכן ויקח אדוני יוסף (בראשית ל"ט) אדוני
האדונים (דברים י'), אדוני הארץ (בראשית י"ג) וכן בעליו עשו (שמות כ"ג), והועד
בעליו (שמות ט"ו), ואת מהו לשון התעו כל הגולה מוקושו ואינו עושב קרוי תועה
כעו ותלך ותתע (בראשית כ"ח) תעיתי כזה

באור

להטעותם בדבר כבר חטא בהם להביא עליהם חטאה גדולה ואין חלוק והפרט כלל בין
שהדבר אמת או שקר עכ"ל, ובסוף כתב ח"ל וגם איננה אחתי בת אבי היא, טענה אחרת
אמר, אבי לפי דרכי אמרתי כן שהיא אמת ופסנתי אס אולי יחפצו בה ישאלוני אם היא גם
אשתי ובין שלקחיה עבדך ולא שאלוני דבר אמרתי גם אין במוקוס היה יראת אלהים
והתראתי ויתכן שהיה התנאי הזה ודברו עמה בבואה עברים אעפ"י שאמר כאשר התעו
אתי אלהים מבית אבי, או שחזר וזרו איתיהם בעברים נבעת מעשה כאשר פירשתי עכ"ל :
(יג) ויהי כאשר התעו אתי אלהים מבית אבי, יב"ע תרגם שם זה חול, והיה
כד נעו לאשעשה ית פלחי טעוהא וכפיקת מבית אבא, ואנקלוס עם שתרנס השם
קדש, תרגם מלת התעו כמורה על טעויה הלכ אחר ע"ו, כי תרגם והיה כד טעו
עומיה בתר עובדי ידוהון יתי קריב ה' לדחלתיה מבית אבא, והנה תרגם התעו שהיא
מן ההפעיל (שפירושו התעו את אחרים) כמו טעו מן הקל, ויב"ע שתרנס כהוראת
ההפעיל על נכונה, לעשות זה העבור הכונה מן המעשה (כמשמעות מלת התעו
שהיא התעויה בטעם) אל החושבה והרעון לומר שרעו להטעויה, וכל כוונתם היתה
שלא רצו ליחס התעויה (שהיא פעל רע) אל האלהים ות', אבל פירושו הוא נגד
הנגינה, ובפרט לפי האנקלוס ויהי התעו שופרד מן אתי והמה בטעם מונח רביע,
והנה החושבון בנגינת הטעמים ידע שאף הוא כוון להרחיק פעל התעו' מן השם ב"ה,
ולזה הפריד מלת אתי בטעם רביע שהיא מפסיק יותר מן הרקא שבולת אלהים, ויהי'
כאלו אמר האלהים אשר בבית אבי, ויהי' אלהים חול, ובאור הכתוב שהאליהו אשר
בבית אביו גרמו לו לעזוב את ארץ מולדתו ולהיות תועה בארץ אחרת, ואולם יותר
נכון כפי פשטות הכתוב, שאלהי' קדש כפי' רש"י והרשב"ם והראב"ע, כאשר הגלמי
הקב"ה מוקושו שנאמר לך לך מארנך (שם י"ג ח'), והויאני משם להיות מאוטט בארץ וכד
מוקוס למקוס וידעתי אשעבור במוקוס רשעים ואומר לה זה חסדך וכו', והתעויה הוזהר
איננה דבר רע ובפרט אלל אנרנס שהלך בחפן לבו לקיים דבר השם: החעו, לשון
רבים כי בהרבה מוקושות לשון אלהות ולשון אדנות בארמים בלשון רבים, אשר הלכו
אלהים (שמואל ב' ז' כ"ג), כי אלהים קדשים (יהושע כ"ד י"ט), וכל ל' אלהים הוא
לשון רבים, כי לשון יסוד הוא אלה, וכן ויקח אדני יוסף (בראשית ל"ט כ'),
ואדני

איך צו איהר, ריועו איזט
 דיא געוואונגענהייט, וועלכע
 דוא מיר ערצייגען זאללזט:
 אן יעדעס ארטע, וואהן וויר
 קאסטען ווערדען, שפריך
 פאן מיר, ער איזט מין
 ברודער: (י) דא נאם
 אביסלך, שאפע, רינד,
 קנעכטע זונד מאנדע,
 שענקטע זיא דעס אברהם,
 אונד גאב איהם אויך זיינע
 פרויה שרה ווידער:
 (ט) אביסלך שפראך, דא
 איזט מין לאנד פאר דיר:
 ווא עו דיר וואהל געפאללט,
 בוועטצע דיר: (טו) צור שרה
 אבער שפראך ער, זידע!
 איך האבע היינעם ברודער

לה זה חסדך אשר תעשי עמדי
 אל כל המקום אשר נבוא
 שמוה אמר לי אחי הוה:
 יד ויקח אבימלך צאן ובקר
 ועבדים ושפחת ויתן לאברהם
 וישב לו את שרה אשר הו:
 טו ויאמר אבימלך הנה ארצי
 לפניך בטוב בעיניך שב:
 טז ולשרה אמר הנה נתתי אלה
 בקר לאחיד הנה הוא לך כסות

עינים

טיווענד וילבערשטיקקע געשענקט, ריועו רידהנע ריר

צור

תרגום אונקלוס

רש"י

איכד (תהלים קי"ט) יתנו לבלי אוכל (איזט
 ל"ח) ינאו ויתנו לבקש אכלס: אמרו לי
 עלי, וכן וישאלו אנשי המקום לאשת,
 (בראשית כ"ו) על אשתו וכן ואמר פרעה
 לבני ישראל (שמות י"ד) כמו עב בני ישראל
 כן ואמר לי אשה הרגתהו (שופטים ט')
 (יד) ויתן לאברהם כדי שיתפייס ויתפלל
 עליו: (טו) הנה ארצי לפניך אבל פרעה
 אמר לו הנה אשתך קח וקח לפי שנתירא
 שהמזכיר שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר
 אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך
 כבוד זה נתתי משון לאחיד אמר עליו אחי
 הוה

לה דא טיכותיך די תעבדון עמי
 לכל אתרא דנהד לתנו אקרי עלי
 אחי הוה: (י) ודבר אבימלך עאן
 ותוריו ועבדיו ואשתו ויהב לאברהם
 ואתיב ליתות שרה אתתיה: (טו) ויאמר
 אבימלך הא ארעי קדשך ברהקון
 בעיניך תיב: (טז) ולשרה אמר הא
 יתבית אלה סלעין דכסף לאחיד הא
 האדליך כסות דיקר

באור

ואדני האדנים (דברים י' י'), אדני הארץ (בראשית מ"ב ו' ו'ג), וכן בעליו עמו
 (שמות כ"ב י"ד), והועד בבעליו (שם כ"א כ"ט), ולשון התנו הוא כל הגולה ממוקוש
 ואינו מיושב נקרא תועה כמו ותלך ותתע (בראשית כ"א י"ד), תעיתי כשה אכד
 (תהלים קי"ט קע"ו), יתנו לבלי אוכל (איזט ל"ח מ"א), ינאו ויתנו לבקש אכלס, כל
 זה ל' רש"י, אמנם הושאל לשון תועה גם אל התעויה בלב ובמחשבה, כמו עם תצי
 לבב הם (תהלים נ"ה י'), ודעו תעו רוח בינה. (ישעיה כ"ט כ"ד): אמרו לי
 הלמד תשם במקום בעבור, או בשביל, וכן מתורגם בל"א, או עלי, וכן וישאלו
 אנשי המקום לאשת (בראשית כ"ו ו'), על אשתו: (יד) ויתן לאברהם, כדי שיתפייס
 ויתפלל עליו: (טו) ולשרה אמר, אבימלך לפייסה: הנה נתתי אלה בקר לאחיד,
 כל

עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אֶתְךָ וְאֵת כָּל
וְנִבְחַתְתָּ: וַיִּתְפַּלֵּל אֲבָרְהָם אֶל־
הָאֱלֹהִים וַיִּדְפָּא אֱלֹהִים אֶת־
אָבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתָּיו
וַיִּלְרֹ

צור עררענערקלעהרונג ,
געניין אללע דויה ב יא דיר
זינד : געגען יעדען אנדערין
אכער , ווירוס דויה פֿער
מיידונגט ווערדען : (ז) אכרהם
בעטעטע צו גאטט : דא
היילטע גאטט , אבימלך אונד
זינע פֿרוי אונד מאַנדע
דאס

רש"י

חרגום אונקלוס

הוא הנה המון והכבוד הזה לך כמות
עינים : לכל אשר אתך יכמו עיניהם שלא
יקיטך אלא השיבותיך ריקנית יש להם לומר
לאחר שנתעלל בה החזירה , שבסיו שהונכרתי
לבונו ממון ולפניה ידעי' יהיו שעל כרחי
השבותיך ועל ידי נם : ואת כלי ועם כל נא
עולם : ונבחת ייחא לך פתחון פה להתוכח
ולבראות דברים ניכרים הללו , ולשון הוכחה בכל מקום ברור דברים ובלעז' אשכנזי ר'
בל"א ערלייטרען : ואונקלוס תרגום כפנים אחרים , ול' המקר' כך הוא טפל על התרגום הנה
הוא לך כמות של כבוד על העינים שלי שאלו כך ובכל אשר אתך ועל כן תרגומו וחיות
יתך וית כל דעתך , ויש מדרש אנדה אכל
יש

בזקר עיניו חלף השלחית ודברתיך
וחיות יתיד גית כל דעשה ועל קרובה
דאמרת אתוכחת : (יא) וצלי אברהם
קדם יי ואסי יי ית אבימלך וית
אמתייה ואמהתיה

באור

כל מפרשי הפשט הלכו פה איש לדרכו , ואגטו נפרש את הפסוק הזה ע"פ דרכו
של התרגום האשכנזי חזק , הנה נתתי חלף כסף לאחך (לאברהם אשר קראתי את)
הנה הוא (הדבר שנתתי לו יהי') לך כמות עינים (משלך קלון ערום (משלי י"ב
י"ו) , ור"ל שלא ישך בשת על זה ולא יאמרו שנתעללתי בך) לכל אשר אתך (הם
בני ביתך או אשר האנשים הרואים ואת כעת) ואת כל (ר"ל אבל עם כל האנשים אשר לא ראו את
כבודך אשר הונכרתי למיידך , ואת אף הכסף אשר נתתי לאחך , והו"ו של ואת היא כטע' אכל)
ונבחת (תהי' נבחת על ידי האנשים אשר ראו כעת את כבודך והסינידו לכל את אשר ראו
דעוניהם) , ומלת ונבחת היא ביטוי לנקמה מנבין נפעל והראוי נבכה או נבכת , ובאו
הפתחון בעבור אית הגרון כמו נדעת , ובעבור הם"ס נשתנה הפתח
הוא לקיין , והי' ונבחת כדמות תואר לשרה כמודע שרוב הביטוי' הם תארי' , והמפרשי'
ונבחת עבר נפעל לנבחת המהוסיך לעתיד ע"י הו"ו ואומרים ונבחת כמו ותמוכת , לא כן
ידברו , לפי שהי' ראוי להיות ונבחת בדגש התי"ו ע"מ פקדת ידעת לקחת , וכ"ה דעת
המפרג' האשכנזי שאלת ונכח' היא תאר ביטוי' , ואף שתרנס
כמו עבר לניבואת המהוסיך לעתיד , הוא לפי שלא תרגם פה רק כפי הכוונה ולא כהוראת
המלה : והנה לפי פשוטו נראה שנתן לאברהם חלף כסף מלבד הנאן והנקר והעבדים
והשפחות , רק שהנאן וכי' נתן לאברהם לפיכך והאף הכסף נתן לו בעבור שרה , ולכן לא נזכ'
והתלה האף הכסף בין המתנות שנתן לאברהם , ובדברי הפיוס לשרה לא נזכרו מתנות הנאן
וכי' רק חלף הכסף , וכן בוסר גם' הישר שנתן לו נאן ונקר ועבדים ושפחות וחלף כסף : כתב
רש"י לשון תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלעז' אשכנזי ר' (ערלייטרן כל"א) : (ז) ואמהתיה
הם היחיד ממש לא נמא דק אמה , והשרה היא כן רק שנתלה ה' השרה והי' הכוונה היא
לנקמה , וראוי להיות הקטן מינו אמות כמו מן אלה אלות כי כן האשכנזי בקטן
שמשל ה"א הנקב' , וכתי הכני' אמותיו בפלם שנותיו מן אלה , או
אמותיו שיאמר קטן הפ"א בעבור הא"לף שהיא מהגרון כעין תרבות
הרותיה

וילדו יח כי עזר עזר יהוה בעד
כל רחם לבית אבימלך
על דבר שרה אשר
אברהם: ס כא ה ויהוה פקד
את

ראם זיא געבאָהרען :
(יח) דער דער עוויגע האַטטע
יעדע געבאָהרסטער אים
היזע אבימלכ'ן פֿערשלאָם
סען , אום שרה אברהמ'ן
פֿרויאן וויללען :
כא (ח) דער עוויגע בעי
דאָכטע שרה , וויא

תרגום אונקלוס

רש"י

ואטקתיה ואתרחו : (יח) ארי טיח
אחר יי באפי כל־פתח ולדא לבית
אבימלך על־עסק שרה אתת אברהם
כא (ח) ויי דכיר ית

ישו לשון המקרא כירתי : (יח) וילדו
כתרגומו ואיתרומו כפתחו כקביהם והולידו
והזניחו והיא לודה שלהם : (יח) בעד כל
רחם כנגד כל פתח: על דבר שרה ע"פ
דבורה של שרה :
כא (א) וה' פקד את שרה סוף פרשה
ו ללמדנו שכל המבקש רחמים על
סברו

באור

הרעותיה, אבל אין משפט ה"ה הנחה ביחיד שתמלאה בקנקן , ומכ"ס צווא
לקנק עם הכננים, ולכן יפה דקדק הרד"ק במכילת (ד' קטן דף ר"ך ע"א ודף רמ"ג
ע"ב) כי היחידה והנפרד מן אמהות ואמהותיו יחי' אמהות כלם עקרת עשרת, שהקנקן
מיוני עשרות עקרות, ונמשך עשרות עקרות, וכנני עקרותיו
ולא אמה ולא אמהה
והפירושה ה' והתי' והכונה ה"ה כמשפט, ועשו כנוי היסוד
מן אמה אמתו אמתה, וכנוי הרבות מן אמהות אמרו אמהות ולא אמרו אמות: וילדו,
הרצ"ב ע"פ שם
וכן לדחוק ולומר שהוא במקום ותלדנה, והביא לו ראי' מנולת כל רחם שנפסוק אחריו ,
והנה בפסוק מפורש שפ"ח את אבימלך ובלי ספק לקה בשוהם, ולא נודע במה לקה, ולפי שרש
על הוואל לענינים רבים העורים על יפואת הדבר הסתום לפון, כמו והרה עמל חלד שקר
(תהלי' ז' ט"ו), כי לא מדע מה ילד ייס (משלי כ"א), מה יולידו וחדשו הימים, וכן לדת חק
(פסני' ב' ב'), לכן נכון לפרש שנעשרו נקביו בלי לנאת החוזה, כאשר קבלו חו'ל שנסתמו כל
נקביהם, ובפסוק הבא שזכר רחם לא נזכר בו רק לבית אבימלך שהם אשתו ואמהותיו, ולא
הזכר אבימלך גם כולל, ואולם בפסוק שלפנינו שמודיע בו רפואת כלם עם אבימלך לא נזכר בו
רחם, ואמר וילדו שהוואל גם לשאר דברי היונאים לפון, וכן תרגמו אנקלוס ויב' ע, ואתרווחו
לא כמו שתרגמו בכל מקום, ואולידו: (יח) בעד כל רחם לבית אבימלך, ל' הרמב"ן
והנכון בעיני כי מיוס אשר נלקחה שרה לקה אבימלך באברי התשמיש ולא יוכל לשמש חוזה
לא כמתוך לנגוע אליה, כי הנגיעה והקריבה נכשים הוא על התשמיש, כענין אל תגשו
אל אשה (שמות י"ט ט"ו), ואקרב אל הנביאה (ישעי' ס' ג'), ואשתו ואמהותיו שהיו
מעוברות עבר בעד רחמן ולא יכלו להמלט, כי עזרת רחם הוא, (ר"ל במקום שלא
כתוב בעד), שלא תהר כדרך וה' סגר רחמה, (שמואל א' ח' ה'), אבל עזרה בעד
הרחם הוא שלא תלד כל' גדר בעדי ולא אלא (איכה ג' ז'), ועעדה שרה בביתו ימים ולא
ש אבימלך מדרכו כי לא הבין עד שגא אלו האלהים בחלום והודיעו, ולא פ' הכתוב טובי
אבימלך ואכירו צרמו דרך עוסר וכבוד לשרה ע"ל :
כא (א) וה' פקד וגו', אין סקידה אלא ל' זכירה והשגחה על הנפקד, כמו פקד יפקד
אלהים